

EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER VE REFAH

Yrd. Doç. Dr. İsa ALTINIŞIK
Selçuk Üniversitesi
isa@selcuk.edu.tr

Arş. Gör. Yavuz ÇAKMAK
Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi
ycakmak2003@hotmail.com

Hasan Sencer PEKER
Selçuk Üniversitesi
sencerpeker@hotmail.com

ÖZET

Ekonomik özgürlükler, bireylerin serbestçe iktisadi faaliyetlerde bulunma ve bu faaliyetler sonucunda elde ettikleri değerleri dışarıdan herhangi bir müdahale olmaksızın serbestçe kullanabilmelerini ve sahiplenmelerini ifade eder. Teşebbüs, mübadele, sözleşme, mülkiyet, tercih ve milletlerarası ticaret özgürlükleri ekonomik özgürlüklerin başlıcalarını oluşturur. Ekonomik özgürlük bireyi, piyasaların doğal işleyişinde gerçekleştirilecek ticaretten sağlanan kazançlar ve uzmanlaşma için söz konusu fırsatları kendi lehine kullanarak durumunu daha iyi hale getirmesini sağlar.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik özgürlük, refah

ECONOMIC FREEDOMS and WELFARE

ABSTRACT

Economic freedoms refer freedom of economic activities of individuals and ownership and being able to use the values because of these activities freely without any interference from the outside. Enterprise, exchange, contract, property, freedom of choice and economic freedom of international trade are the main components of economic freedoms. Economic freedom makes Individual status better by letting him to take advantage of gains realized from natural functioning of the markets opportunities for specialization in favour of himself.

Keywords: Economic freedom, welfare

GİRİŞ

Günümüzde küresel değerlerden biri olarak üzerinde mutabakata varılan özgürlük kavramı ülkelerin uluslararası karşılaştırmalarında kullanılan kriterlerden biri haline gelmiştir. Özgürlüğün küresel bir değer olarak öneminin anlaşılması, diğer bir toplumsal amaç olan ekonomik refahın gerçekleşmesine de hizmet etmektedir. Ekonomik özgürlük; bireylerin teşebbüs özgürlüğü, mübadele özgürlüğü, mülkiyet özgürlüğü, sözleşme özgürlüğü ve tercih özgürlüğüne sahip olmalarını içermektedir. Bu özgürlükler, aynı zamanda sağlıklı ve etkin bir piyasa ekonomisinin oluşturulması açısından da vazgeçilmez haklar niteliğini taşımaktadır. [1] Ekonomik özgürlük diğer özgürlüklerin de zaruri şartı ve esasıdır. Kendi yolumuzu seçme hakkını bize tanır ve

insanlara serbestçe faaliyette bulunma imkanını bahşeder. Böyle bir özgürlük de, zaruri olarak, her hakkın tabii neticesi olan tehlike ve mesuliyetleri de beraberinde getirir. [2]

1.Ekonomik Özgürlük Nedir?

Ekonomik özgürlük kavramı, ekonomik teoride yeni bir kavram değildir. Adam Smith'den beri, iktisatçılar kaynak arzı ve seçiminin, ekonomide rekabetin, ticaret ve mülkiyet haklarını koruma özgürlüğünün, ekonomik kalkınmanın bileşkesi olduğuna inanmışlardır. Adam Smith milletlerin zenginliğine yol açan piyasada görünmez ellerin nasıl çalıştığını açıklamıştır. David Ricardo ekonomik büyüme açısından serbest ticareti savunmuştur. Milton Friedman “Özgür toplumların ekonomik özgürlüklerinin diğer ekonomik aktiviteleri kontrol eden mekanizmalarından, ekonomik olarak daha verimli ve daha üretken olması sonucu ortaya çıkacaktır.” demektedir. [3]

Bu cezbedici konu çok fazla sayıda iktisatçının dikkatini çekse de, hala ekonomik özgürlüğün tek bir tanımı yapılamamaktadır. Ekonomik özgürlük kavramı, bireysel tercihlerin ön planda olduğu, alışverişlerin gönüllülük esasına dayandığı ve piyasalarda serbestçe gerçekleştirilebildiği, piyasalara girişin ve yerleşik firmalarla rekabet etmenin serbest olduğu, bireylerin ve bireysel mülkiyetin başkalarının taciz ve saldırılarına karşı korunduğu bir durumu ifade eder. Bu tanımlama ekonomik özgürlüklerin hem rekabetçi piyasanın oluşmasının hem de rekabet kültürünün gelişmesinin bir ön koşulu olduğunu ima etmektedir. Ekonomik özgürlükler, girişimciliğin (arzın) ve tüketim kalıplarının (talep) toplumsal refaha katkı yapacak şekilde gelişmesi için uygun bir zemin sağlamakta ve bu yolla hem piyasaların oluşumunu hem de etkin işleyişini mümkün kılmaktadır. Ekonomik özgürlüklerin geliştirilmesi bir anlamda rekabetin korunması ve geliştirilmesi işlevini yerine getirmektedir. Çünkü rekabet süreci, bireysel tercihlerin kısıtlamasız yapılabilmesini, alışverişlerin gönüllülük esasına göre gerçekleştirilmesini, piyasalara girişin serbestçe yapılabilmesini ve piyasalarda etkin bir rekabetin yaşanmasını garanti altına alan bir süreçtir. Ekonomik özgürlükler, 1980'lerden itibaren ölçülmeye başlanmış ve bu şekilde ülkeler arasında mukayese yapma imkânı doğmuştur. Bu ölçümler, ekonomik özgürlüklerin etkilerinin değerlendirilmesi konusunda da önemli çalışmalar yapılmasına imkân vermiştir. Bu güne kadar yapılan çeşitli çalışmalar, ekonomik özgürlük düzeyi ile ülkelerin refah düzeyleri ve sosyo-ekonomik performansları arasında çok sıkı bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çerçevede ekonomik özgürlüklerin geliştiği ülkelerde, yaşam kalitesini ilgilendiren tüm göstergelerin (kişi başına gelir, istihdam, eğitim, temel sağlık vs.) iyileştiği, rekabet gücünün arttığı, yolsuzlukların en az düzeye indiği de tespit edilmiştir. [4]

2.Ekonomik Özgürlükler Nasıl Ölçülür

Ekonomik özgürlükler üzerinde konuşabilmek ve ülkelerin ekonomik özgürlüklerinin seviyesini belirleyebilmek için bazı ölçütlerin olması gerekir. Son

yıllarda, belirli kriterleri içeren fakat aynı ya da birbirine çok yakın sonuçlara ulaşan, üç farklı özgürlükler endeksi bulunmaktadır. [5]

Bugün ekonomik özgürlükleri sistematik olarak ölçen üç temel araştırma vardır. Bunlar; Fraser Enstitüsü (Fraser Institute)'nin ekonomik özgürlük endeksi, Freedom House'un ekonomik özgürlük araştırması ve Heritage Foundation'ın ekonomik özgürlük endeksi.

Tablo 1. Üç Önemli Kuruluşun Belirlediği Ekonomik Özgürlük Göstergeleri [5]

FRASER ENSTİTÜSÜ FREEDOM HOUSE HERITAGE FOUNDATION	FRASER ENSTİTÜSÜ FREEDOM HOUSE HERITAGE FOUNDATION	FRASER ENSTİTÜSÜ FREEDOM HOUSE HERITAGE FOUNDATION
Paranın Değerinin Korunmasına Yönelik Göstergeler	Mülkiyet Özgürlüğü	Uluslararası Ticaret Özgürlüğü
-Para arzı artışlarının düşüklüğü	-Özel mülkiyet haklarının korunması	-Tarifelerin düşük olması ve ticaret engellerinin olmaması
-Düşük enflasyon oranı	-Fikri mülkiyet haklarının korunması	-Hayatını Kazanma Özgürlüğü
-Yurt dışında banka hesabı açma özgürlüğü	-Mülkiyetin serbestçe değişim özgürlüğü	-Düşük gelir vergisi, kurumlar vergisi, katma değer vergisi ve diğer vergiler
-Döviz bulundurma özgürlüğü	Hayatını Kazanma Özgürlüğü	Üretim ve Tüketim Konusunda Karar Verme Özgürlüğü
Üretim ve Tüketim Konusunda Karar Verme Özgürlüğü	-Pazarlığa yönelik kurumlar (sendika vb.) oluşturma özgürlüğü	-Kamu harcamalarının düşük düzeyde olması
-Kamu harcamalarının düşük düzeyde olması	-Ücret kontrollerinin olmaması	- KİT sayısının azlığı
- KİT sayısının azlığı	Teşebbüs Özgürlüğü	Paranın Değerinin Korunmasına Yönelik Göstergeler
-Fiyat kontrollerinin olmaması	-İş kurmada zorlukların olmaması	-Düşük enflasyon oranı
-Piyasaya giriş konusunda sınırlamaların olmaması	-Piyasaya girişte sınırlamaların olmaması	Sermaye Akışı Konusundaki Özgürlük
-Mülkiyet haklarının korunması	-Fiyat kontrollerinin olmaması	-Yabancı sermaye konusunda sınırlamaların ve piyasaya girişte engellerin olmaması
-Kanun önünde eşitliğin olması	Kazançları Tasarruf Etme Özgürlüğü	-Yabancı ve yerli firmalar arasında ayrımcılık yapılmaması
-Faiz kontrollerinin olmaması	-Kar kontrollerinin olmaması	Bankacılık Sisteminde Açıklık
Hayatını Kazanma Özgürlüğü	-Faiz kontrollerinin olmaması	-Yabancı bankalar için sisteme girişte engellerin olmaması
-Düşük transferler ve düşük sübvansiyonlar	Uluslararası Ticaret Özgürlüğü	-Bankacılık sistemi üzerindeki düzenlemelerin sınırlı olması
-Düşük marjinal vergi oranı	-Tarifelerin düşük olması ve ticaret engellerinin olmaması	Hayatını Kazanma ve Teşebbüs Özgürlüğü
-Zorunlu askerliğin olmaması	-Düşük döviz kontrolleri	-Ücret kontrollerinin olmaması
Uluslararası Ticaret Özgürlüğü	-Yabancı sermayeye yönelik önemli engellerin olmaması	-Fiyat kontrollerinin olmaması

-Tarifelerin düşük olması	Piyasada Faaliyette Bulunma Özgürlüğü	Mülkiyet Özgürlüğü
-Resmi ve resmi olmayan döviz kuru arasında farkın olmaması	-Piyasada yolsuzlukların olmaması	-Özel mülkiyet özgürlüğü
-Sermaye hareketleri üzerinde kontrollerin olmaması	-Piyasada faaliyette bulunacaklar arasında herhangi bir ayrımcılığın olmaması	-Kamulaştırma işlemlerinin az olması

Kaynak: Steve H. Hanke, Stephen J.K. Walters, “**Economic Freedom, Prosperity, and Equality: A Survey**”, [http://ehostwqw14....booleanTerm=economic%2ofreedom&fuzzyTerm.\[6\]](http://ehostwqw14....booleanTerm=economic%2ofreedom&fuzzyTerm.[6])

Tabloda belirtilen kriterlere göre elde edilen veriler ışığında, ülkeler en fazla özgür ve en az özgür olarak sıralanırlar.

Heritage Foundation 2010 yılı Ekonomik Özgürlük Endeksinde 183 ülke incelenmiş ve endekste listenin ilk on sırasında, Hong Kong, Singapur, Avustralya, Yeni Zelanda, İrlanda, İsviçre, Kanada, ABD, Danimarka ve Şili yer almıştır.

Türkiye bu yılki sıralamada puanını en fazla yükselten üç ülkeden biri olmuştur. En büyük sıçramayı 2.9 puanla Polonya'nın yaptığı araştırmada, Meksika 2.5 puanla ikinci, Türkiye 2.2 puanla üçüncü. En fazla puan kaybeden ülkeler ise sırasıyla ABD, İngiltere, Çin, Hollanda ve Belçika. Türkiye'nin ekonomik özgürlük puanı 63.8 ve dünya sıralamasında altmış yedinci konumdadır. Gerilerde görünmesine rağmen, geçen yıla göre en fazla gelişme gösteren üçüncü ülke olması ve on kriterin sekizinde dünya ortalamasının üzerinde olması iyi bir işaret olmuştur. Ancak, Avrupa'da incelenen 43 ülke arasında 31. sıradadır. Türkiye, Portekiz ve Fransa ile neredeyse aynı sıradadır ve Yunanistan, İtalya, Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'in de oldukça üzerinde bulunmaktadır.

Türkiye'nin ortalamanın altında kaldığı iki özgürlük boyutu bulunmaktadır. Bunlar parasal özgürlük ve emek özgürlüğüdür. Parasal özgürlük, son üç yıldaki enflasyon ortalamasını ve fiyat kontrollerini yansıtan bir göstergedir. Gelecek yılki endekste, düşen enflasyon nedeniyle bu faktördeki puanın daha da yükselmesi mümkündür.

Emek özgürlüğü konusunda ise durum biraz karışık gözükmektedir. Çünkü bu boyuttan daha yüksek puan alabilmek için esnek istihdam politikalarının yaygınlaşması, kıdem tazminatının aşağı çekilmesi, işten çıkarma öncesi ihbar süresinin kısaltılması, işten çıkarmaların kolaylaştırılması gerekiyor. Bu alanlarda Türkiye'de değişiklik yapılması 'mümkün değil' demek yanlış olmaz. Fakat, ücretten yapılan kesintilerin yüksek olduğu ve kayıt dışı istihdamın büyük oranda bundan kaynaklandığı bilinmektedir. [7]

3. Ekonomik Özgürlük Kriterleri

Heritage Foundation ve Wall Street Journal tarafından her yıl müştereken yayımlanan araştırmada ülkelerin “ekonomik özgürlük” düzeyi başlıca on kriter çerçevesinde tesbit edilmiş bulunuyor. Kriterler şunlardır;

1. Ticaret politikası. Serbest ticaretin geçerli olduğu ülkeler ekonomik yönden daha özgür olarak kabul ediliyor.

2. Vergi politikası. Vergi yükünün düşük olduğu ülkeler, vergi yükünün nispeten daha ağır olduğu ülkelere oranla ekonomik açıdan daha özgür olarak kabul ediliyor.

3. Kamu harcamalarının düzeyi. Toplam kamu harcamalarının milli gelir içerisindeki payı ekonomik özgürlüğü ölçmeye yarayan kriterlerden biridir. Bu oranın düşük olduğu ülkelerde özel kesimin ulusal ekonomi içindeki payı daha fazladır. Dolayısıyla piyasa ekonomisinin daha geniş olduğu ülkeler daha özgür ülkeler kategorisinde yer alır.

4. Para politikası. Bir ülkede para arzındaki artış yüzdesi ve enflasyon oranı da ekonomik özgürlüğün derecesini belirler. Enflasyonun yüksek olduğu ülkelerde doğal olarak ekonomik özgürlük derecesi düşük olarak hesaplanır.

5. Yabancı sermaye. Ülkede yabancı sermaye girişini serbestleştirmek o ülkenin ekonomik yönden serbestleştirilmesi anlamına gelir.

6. Bankacılık. Devletin bankacılık sektöründeki payı ve bu sektöre yaptığı müdahaleler de ekonomik özgürlüğü hesaplamak için kullanılan kriterlerden biridir.

7. Ücret ve fiyat kontrolleri. Devletin mal ve hizmet piyasaları ile emek piyasasına yaptığı müdahalelerin derecesi ekonomik özgürlük derecesini de belirler.

8. Mülkiyet hakkı. Özel mülkiyetin anayasal ve yasal normlarla güvence altına alındığı ülkelerde ekonomik özgürlük düzeyinin daha fazla olduğu kabul edilir. Mülkiyet özgürlüğü, ekonomik özgürlüğün temelini oluşturur.

9. Regülasyonlar. Devletin piyasa ekonomisinin işleyişine yaptığı müdahaleler ve regülasyonların kapsamı da ekonomik özgürlük derecesini belirlemeye yardımcı olur. Örneğin, işyeri açma ruhsatı alınmasındaki bürokratik formalitelerin fazlalığı regülasyonların fazla olduğu anlamına gelir.

10. Karaborsa. Ekonomideki karaborsa ve kaçakçılık faaliyetlerinin düzeyi o ülkenin ekonomik yönden özgür olup olmadığını tespit etmeye imkan verir. Karaborsanın geniş olduğu ülkelerde devletin ekonomiye daha fazla müdahale ettiği varsayımı ile bu ülkelerde ekonomik özgürlüğün düşük olduğu belirtiliyor. [8]

4. Ekonomik Büyüme ve Refah İlişkisi

Bilindiği gibi, 1929 Büyük Buhranından sonra Keynesyen iktisadın görüşleri doğrultusunda ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlamak devletin temel görevlerinden biri haline gelmiştir. Ekonomik büyüme; milli gelirdeki yıllık artışı ifade ederken; ekonomik kalkınma kavramı ekonomik büyümeden daha geniş olup, milli gelirdeki artış ile birlikte o ülkedeki sosyal ve kültürel gelişmeyi de kapsamaktadır. Kişi başına milli gelirdeki artış, bir ülkede ekonomik refahın arttığının da bir göstergesidir. Devletin ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlamak bir görevi iken, devlet müdahalelerinin ekonomik kalkınmayı sağlamadaki etkinliği

bir noktaya kadardır. Bir noktadan sonra devletin özel kesim aleyhine büyümesi kaynakların devlet tarafından emilmesi sonucunda “crowding-out” (dışlama) etkisi ortaya çıkar. Yani devlet kaynak kullanımında özel kesimi dışlamış olur. Ekonomik büyüme ve kalkınma çabalarını olumsuz yönde etkileyecek şekilde bireylerin ekonomik özgürlüklerini negatif olarak etkilemeye başlar. Ekonomik özgürlüğün hem toplumun hem de bireyin ekonomik refahını artırdığı iddia edilir. Ekonomik özgürlük bireyi, piyasaların doğal işleyişinde gerçekleştirilecek ticaretten sağlanan kazançlar ve uzmanlaşma için söz konusu fırsatları kendi lehine kullanarak durumunu daha iyi hale getirmesini sağlar.

Ekonomik özgürlük, sadece insan itibarı ile ilgili olarak değil, aynı zamanda piyasa güçlerine karşılık olarak üretici ve tüketicilerin değişen tercihlerinin ayarlanması için ve ekonomik büyümenin sağlanması için de gerekli bir durumdur. Ekonomik özgürlüklerin artması hem üretim hem de tüketim sürecinde bireylerin hareket serbestisini artırdığına göre, birey ekonomik kararlarında daha rahat hareket edebilecektir. Ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme arasındaki bağlantıya yönelik olarak, ekonomik özgürlüğün temel unsurlarının belirlenmesi konusunda yoğun çabalar vardır. Öte yandan gelir seviyesi ve eşitsizlik gibi ülkelerin ekonomik performansı ile ekonomik özgürlük arasındaki ilişkinin belirlenmesine yönelik de çalışmalar yapılmaktadır. Amerikalı iktisatçı Milton Friedman, ekonomik refah ile sivil özgürlükler (ki bu özgürlükler kısmen ekonomik özgürlükleri de içermektedir) arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur. Ekonomik refah ile ülkeleri sivil özgürlükler (özel mülkiyet haklarına saygı, teşebbüs özgürlüğü vb.) yönünden sıralayarak karşılıklı ilişkiyi incelemiştir. Ekonomik refahın göstergesi olarak bebek ölümlerindeki azalış ve kişi başına GSMH'daki artışı ele almış ve ekonomik refah ile bir ülkenin sivil özgürlüklerinde gelişme arasında karşılıklı ilişki olduğunu belirlemiştir. Buna göre bir ülkedeki sivil özgürlüklerdeki bir birim artış, bebek ölümlerinde %34'lük bir azalmaya ve GSMH'da yüzde 49'luk artışa neden olmaktadır. Gerald W. Scully ise çalışmalarını Gastil ve Wright'ın çalışma üzerine inşa etmiştir. Scully'nin çalışması, özgür ekonomik kurumlar ile çeşitli ekonomik ve sosyal refah ölçümleri arasında aksi iddia edilemeyecek şekilde kuvvetli bir ilişkinin delilidir.

Scully'e göre hukuk kuralları ile kendini bağlayan, özel mülkiyete ve piyasada kaynakların dağılımında özgürlüğün olduğu politik olarak açık toplumlar, bu özgürlüklerin sınırlandırılmış olduğu toplumlara göre 1,5-2 kat kadar daha verimlidir ve 3 kat daha fazla büyür. Scully, ekonomik gelişme ile eşitliğin birbirine zıt olduğu iddiasının açıkça bir tahminden ibaret olduğunu ileri sürerek özgürlüğün gelir dağılımı üzerinde olumlu etkilerinin olduğunu belirlemiştir. Özgür toplumlarda, tercih özgürlüğü olmayan toplumlara göre nüfusun yüzde 60'ının gelirden daha geniş bir pay alması, bunun bir delilidir. Bireysel hakların baskı altında olduğu toplumlarda en yüksek gelir grubunun milli gelirden aldığı pay, hakların korunduğu toplumlara göre daha geniştir. Ekonomik gelişme ve eşitlik birbirine zıt değildir. Toplumlar, hakları daha az sınırlandırıcı bir rejimine geçtiklerinde ekonomik etkinlik, ekonomik büyüme ve eşitliği artırabilirler. [9]

6. Ekonomik Özgürlükler ve Türkiye

Türkiye'nin durumu yukarıda belirtilen kriterler açısından değerlendirildiğinde ülkemizin bazı alanlarda önemli mesafeler aldığı görülebilir. Özellikle mülkiyet hakkı, yabancı sermaye, dış ticarete serbestleşme yönünden Türkiye'nin durumu iyidir. Ancak bu alanlarda daha fazla serbestleşme gerekiyor. Türkiye'nin para ve vergi politikaları yönünden durumu oldukça kötüdür. Parasal istikrarın olmaması, vergi yükünün ağırlığı, vergi oranlarının siyasal iktidarlarca sık sık değiştirilmesi vb. faktörler, Türkiye'nin gelişmesinin önündeki önemli engelleri oluşturuyor.

Türkiye 21. yüzyıla daha müreffeh ve güçlü bir ülke olarak girmek istiyorsa liberalleşme sürecini hızlandırmalıdır. Ekonomide serbestleşme yönünde süratle adımlar atmalıdır. Bunun için yapılması gerekli reformlar bellidir. Ülkemizin yukarıda belirtilen on alanda hızla serbestleşme yönünde kararlar alması ve uygulaması gereklidir. En başta devletin görev ve fonksiyonları yeniden tanımlanmalı ve bu çerçevede değişim ve yeniden yapılanma gerçekleştirilmelidir. Merkezi yönetimin bir kısım görev ve fonksiyonları yerel yönetimlere devredilmeli (Yerelleşme)dir. Devletin bir kısım görev ve fonksiyonları ise özel kesime intikal ettirilmelidir (Özelleştirme).

Özelleştirme, kamu ekonomisinin görev ve fonksiyonlarının daraltılması buna karşın piyasa ekonomisinin ulusal ekonomi içerisindeki rolünün ve payının artırılması demektir. Ayrıca, ekonomik regülasyonlar azaltılmalı (deregülasyon); vergi oranları mutlaka indirilmeli ve düz oranlı olmalıdır. Vergi sisteminin basitliği ve etkinliği için düz oranlı vergilerin öneminin anlaşılması gerekir. Devletin mal ve hizmet piyasalarına ve faktör piyasalarına yaptığı müdahalelere mümkün olduğu ölçüde son verilmelidir. Yabancı sermaye daha fazla özendirilmelidir. Piyasa ekonomisinde rekabete fonksiyonel işlerlik kazandırılmalıdır. Parasal istikrar, ekonomik istikrarın ön koşuludur. Enflasyonun çözümü için gerçekçi bir parasal reform gerçekleştirilmelidir.

Türkiye için çıkış yolu bu reformları süratle gerçekleştirmektir. [8]

KAYNAKÇA

1. Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde AB Ülkeleri Ve Diğer Aday Ülkeler Karşısında Türkiye'nin Durumu, <http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?sbj=ic&id=2031>
2. Friedrich A. Von Hayek, Çeviren: Turhan Feyzioğlu ve Yıldıray Arsan, Kölelik Yolu, Siyasal Kitabevi, 1995, Ankara.
3. Doğan Uysal, Türkiye'de Piyasa Ekonomisi ve Ekonomik Özgürlükler, Çizgi Kitabevi, 2004, Konya.
4. Erdal Türkan, Ekonomik Özgürlükler Ve Rekabet, <http://www.rekabet.gov.tr/index.php?Sayfa=sayfahtml&Id=626>
5. Mustafa Acar, Serbest Ticaret, ekonomik Özgürlükler ve Refah, <http://yayinlar.yesevi.edu.tr/files/article/350.pdf>
6. Steve H. Hanke, Stephen J.K. Walters, "Economic Freedom, Prosperity, and Equality: A Survey", <http://ehostwqw14....booleanTerm=economic%2ofreedom&fuzzyTerm>

7.H. Bader Arslan, Ekonomik Özgürlük Endeksi,
<http://www.t24.com.tr/content/authors.aspx?article=1513&author=20>

8.Coşkun Can Aktan, Devlet Müdahalesi ve Ekonomik Özgürlükler,
http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/devlet-reformu/aktan-devlet-mudahalesi-ekonomik-ozgurluk.pdf

9.Dilek Dileyici ve Özlem Özkıvrak, Piyasa Ekonomisi, Ekonomik Özgürlükler ve Türkiye,
http://www.canaktan.org/politika/liberal_demokrasi/diger-yazilar/dileyici-piyasa-ekonomisi.pdf